

Over akkerkruiden en taalfetis

(foto: KINA/Natuurmonumenten)

E.J. Weeda

Sinds enige jaren doet de term *akkerkruiden* opgeld. De betekenissen die Van Dale voor het woord akkerkruid opgeeft (duivekervel en adelaarsvaren) kunnen we met een gerust hart als gedateerd terzijde schuiven, zodat we het huidige gebruik van dit woord als neologisch mogen kenschetsen. Het neologisme in kwestie stuit bij mij op een niet te onderdrukken tegenzin, en ik heb bespeurd dat ik daarin niet helemaal alleen sta. De bedoeling van het woord is overduidelijk: er zit een soort dubbele ontkenning in verborgen. Eigenlijk wordt bedoeld 'akker-on-onkruiden'. De achterliggende gedachte is, naar ik veronderstel, dat je met een terminologische wijziging een verandering van attitude kunt teweegbrengen (of wellicht afdwingen). Dit is wat ik bedoel met taalfetisjisme. Welnu, hier geloof ik niet in. Daarbij komt dat ik de term ervaar als hetzij zalvend, hetzij onjuist samengesteld. Zalvend, omdat het woord kruid in het dagelijks spraak-

gebruik onder meer de gevoelswaarde heeft van een lichtelijke gewijde variant voor het meer neutrale woord plant. Onjuist geconstrueerd, omdat de meer specifieke betekenissen van de term kruid geen van beide relevant zijn. Kruiden in de zin van smaakversterkende, houdbaarheidsbevorderende of geneeskrachtige planten(-delen) worden kennelijk niet bedoeld. Wel gaat het om kruiden in de botanisch-technische betekenis van kruidachtige, dat wil zeggen niet-houtige planten. Deze term heeft echter in de samenstelling akkerkruiden geen onderscheidende waarde, domweg omdat houtigheid in strijd is met de eisen die aan het groeien op een akker gesteld worden. Akkers worden minstens eenmaal per jaar geploegd, waarbij de bovengrondse delen van de er groeiende planten te gronde worden gericht, op de diasporen na. Houtigheid veronderstelt houtopbouw gedurende meer dan een jaar achtereenvolgend, wat in jaarlijks geploegd terrein uitgeslo-

jisme

ten is. De term akkerkruiden in de zin van kruidachtige planten die op akkers groeien, is dus overbepaald: de kruidachtigheid was al geïmpliceerd en hoeft dus niet nog eens te worden gestipuleerd. Het woord akkerkruiden zou alleen zinvol zijn als aanduiding voor genees- of keukenkruiden die op akkers worden verbouwd, bijvoorbeeld karwij. Voor het overige kunnen we het beter houden op *akkerplanten*, voor zover we de term akkeronkruiden per se willen vermijden.

Over die term akkeronkruid valt trouwens nog wel wat te zeggen. Iedere boer, tuinder, tuinier en hovenier weet dat onkruiden echt bestaan. Wil je ergens een bepaald gewas kweken of verbouwen, dan melden zich ook altijd en overal andere planten voor dezelfde plek. Laat je die ongehinderd hun gang gaan, dan kun je je akker, moes- of siertuin wel gedag zeggen. Sterker nog: dan verdwijnen met aanzienlijke spoed ook de meeste onkruiden, een paar doordouwers daargelaten. Niet alleen de term onkruiden, maar ook het bestaan van deze planten is onverbreekelijk verbonden met de bestrijding ervan. Onkruid is voor plantenliefhebbers een geuzennaam, dat wil zeggen een scheldwoord dat carrière maakte en gaandeweg de gevoelswaarde van een heldennaam en koosnaam verworven heeft. Al meer dan een eeuw geleden gebruikte Frederik van Eeden sr. het woord onkruid in zo'n liefhebbende betekenis. De loopbaan van een geuzennaam gaat opwaarts, evengoed als een neerwaartse waarderingsgang het lot pleegt te zijn van eufemismen. Weinig woorden verliezen zo snel een gunstige gevoelswaarde als juist eufemismen; denk maar aan secreteer, bejaarden en de rijpere huid. Daarom: weg met een zalvend neologisme als akkerkruiden, neutraal noemen we ze gewoon akkerplanten en als we onze emotionele binding willen laten blijken, praten we gewoon weer als vanouds over akkeronkruiden.

Drs. E.J. Weeda
Piet Heinstraat 7
2014 AR Haarlem

Boekbespreking

De Vegetatie van Nederland, Deel 4: Plantengemeenschappen van de kust en van binnenlandse pioniermilieus. J.H.J. Schaminée, E.J. Weeda & V. Westhoff. 1998. ISBN 91-8871-606-6. Opulus Press, Uppsala/Leiden. 346 pp. incl. tabellen, figuren, foto's en registers. Kosten: f 99,50 (+ f 6,50 verzendkosten), gehele serie van 5 delen f 450,- (incl. verzendkosten). Giro 2979861 of banknr. 3356.54.150 t.n.v. Opulus Press, Leiderdorp. Ook via de boekhandel, KNNV of NM.

Voor degenen die de eerdere delen van De Vegetatie van Nederland hebben aangeschaft en bekeken, zal dit vierde deel vertrouwd overkomen. Op dezelfde zorgvuldige wijze als in de delen 2 en 3 worden 11 verschillende klassen van plantengemeenschappen behandeld. Voor de bespreking van de eerder verschenen delen wordt verwezen naar DLN 1995: 234 en DLN 1997: 111.

Deel 4 begint met de begroeiingen in rotsspleten en op muren. Daarna worden de plantengemeenschappen van de kust behandeld: de vloedmerken langs het strand, de helmduinen en de slikken, kwelders, schorren en gorzen. De volgende groep wordt gevormd door de inslag- of karrespoor-gemeenschappen van kortlevende éénjarige soorten. Dan volgen de pioniergemeenschappen van, na overstroming met zoet water, droogvallende voedselrijke gebieden en de akkergemeenschappen. Als laatste worden de ruderaal gemeenschappen behandeld.

Bij iedere klasse wordt een schema gegeven van de hiërarchische structuur van ordes, verbonden, associaties en subassociaties en worden spectra gegeven van de ecologische, vegetatiekundige en floristische inhoud. Het belangrijkste is echter de overzichtstabel van de onderliggende vegetatie-opnamen met presentie-percentages van de diagnostische soorten met een aanduiding van de gemiddelde bedekkingswaarden in de verschillende eenheden. In de tekst wordt uitgebreid ingegaan op de ecologie van de gemeenschappen, en van de samenstellende soorten, de plaats in Europa, de relatie met andere gemeenschappen en het natuurbeheer.

Om de eenheid te bewaren wordt voor de naamgeving van hogere planten ook in Deel 4 uitgegaan van de standaardlijst van de Nederlandse Flora van 1992. De namen die in de 22e druk van de Heukels' flora (van der Meijden, 1996) veranderd zijn, zijn tussen haakjes toegevoegd.

De serie geeft een compleet, wetenschappelijk verantwoord, beeld van de vegetatie van Nederland. Wat is echter de betekenis voor de praktijk van het natuurbeheer? Het eerdere overzicht van plantengemeenschappen in Nederland (Westhoff & den Held, 1969) heeft

zich in de afgelopen dertig jaar een vaste plaats verworven bij natuurbeheerders. Bij vegetatiekarteringen en natuurbeheersplannen is het veelvuldig als referentie gebruikt. De vraag is of een standaardwerk van vijf dikke delen dezelfde functie zal kunnen vervullen. Ik denk het wel. Het systeem van vegetatiekundige classificatie is in essentie hetzelfde gebleven. Als gevolg van nieuwe informatie en gewijzigde inzichten zijn er wel veel veranderingen doorgevoerd. De zorgvuldige aanpak geeft echter het vertrouwen dat we met de nieuwe volgorde, indeling en naamgeving van plantengemeenschappen weer een hele tijd vooruit kunnen. De uitgebreide toelichtende teksten zijn prettig leesbaar en de informatie is voor een ervaren natuurbeheerder ook zeer herkenbaar. Het benoemen en beschrijven van de meest voorkomende rompgemeenschappen geeft extra houvast bij het uitvoeren van vegetatiekarteringen.

Bij sommige gemeenschappen wordt in het boek ook aandacht besteed aan lagere planten. Regelmatig worden mossen en soms ook algen bij de diagnostische soorten vermeld. Bij de Helm-associatie wordt een beschouwing gegeven over het optreden van enkele exclusieve paddestoelen. Bij de Zeeaster-klasse wordt een uitgebreide beschouwing gegeven over de daarin voorkomende algenvegetaties. Een indeling van het Dwergbiezenverbond in duingebieden op basis van het voorkomen van mossoorten is echter niet overgenomen, omdat deze onvoldoende aansluit op gegevens uit andere gebieden, waar de mossen veel minder goed bestudeerd zijn.

Tenslotte nog een opmerking over de vormgeving en de drukwaliteit. Het gebruik van blauw en groen als steunkleuren maakt het boek niet leesbaarder. Sommige figuren zijn daardoor juist moeilijk leesbaar, vooral voor de wat oudere lezers. De kleuren van de foto's zijn over het algemeen te blauw, waardoor het boek als geheel een sombere uitstraling heeft. Maar dit is slechts een kleine dissonant. De serie verdient het om door iedere veldbioloog en natuurbeheerder te worden aangeschaft en gebruikt!

Literatuur

Meijden, R. van der, 1996. Heukels' Flora van Nederland. Wolters-Noordhoff, Groningen.

Westhoff, V. & A.J. den Held, 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Thieme, Zutphen.

Joop C. Smittenberg

Coördinerend beleidsmedewerker Natuur en Landschap bij de provincie Drenthe